

BREEDBLADIGE WESPENORCHIS (EPIPACTIS HELLEBORINE)

Kenmerken van de Breedbladige Wespenorchis

Plant (20) 30-80 (110) cm hoog, tijdens de ontwikkeling van de plant sterk gebogen top.

Bladen aan de stengel verspreid, meestal horizontaal afstaand. Variabel van vorm. Onderste bladen van rond tot breed elliptisch, bovenste bladen smaller.

Bloeiwijze slanke veelbloemige tros, onderste schutbladen langer dan bloem, naar boven toe korter wordend.

Bloem groen tot bijna wit, geel tot bruinachtig, roodachtig tot violet of paarsachtig tot donkerpurper, de kroonbladen zijn kleuriger dan de meestal groene kelkbladen. Diepe, komvormige onderlip.

Bloeitijd van eind juni tot in september.

Voorkomen zie tekst hieronder.

(Naar "Wilde orchideeën in Europa", J, Landwehr)

Breedbladige Wespenorchis

In tegenstelling tot de meeste andere soorten orchideeën in Nederland, wordt de Breedbladige wespenorchis niet direct in haar voortbestaan bedreigd. Ook in terreinen waar de mens de oorspronkelijk aanwezige milieuomstandigheden sterk heeft gewijzigd, kan de soort zich gemakkelijk vestigen. De orchidee komt op allerlei grondsoorten voor: zowel op zand-, klei-, löss- als leemgrond. Ook wat het vochtgehalte van de bodem betreft is de plant niet kieskeurig zowel vochtige tot natte grienden als droge duinen vormen een geschikt biotoop. Wel is er een voorkeur voor de meer beschaduwde plaatsen: bossen, bosranden en struwelen. De groeiplaatsen in Noordwijk vormen hierop geen uitzondering. Vooral aan de randen en rond open plekken in de aangeplante naaldbossen in de duinen kan de soort talrijk voorkomen. Ook plaatselijk in struwelen en langs paden kan dit het geval zijn.

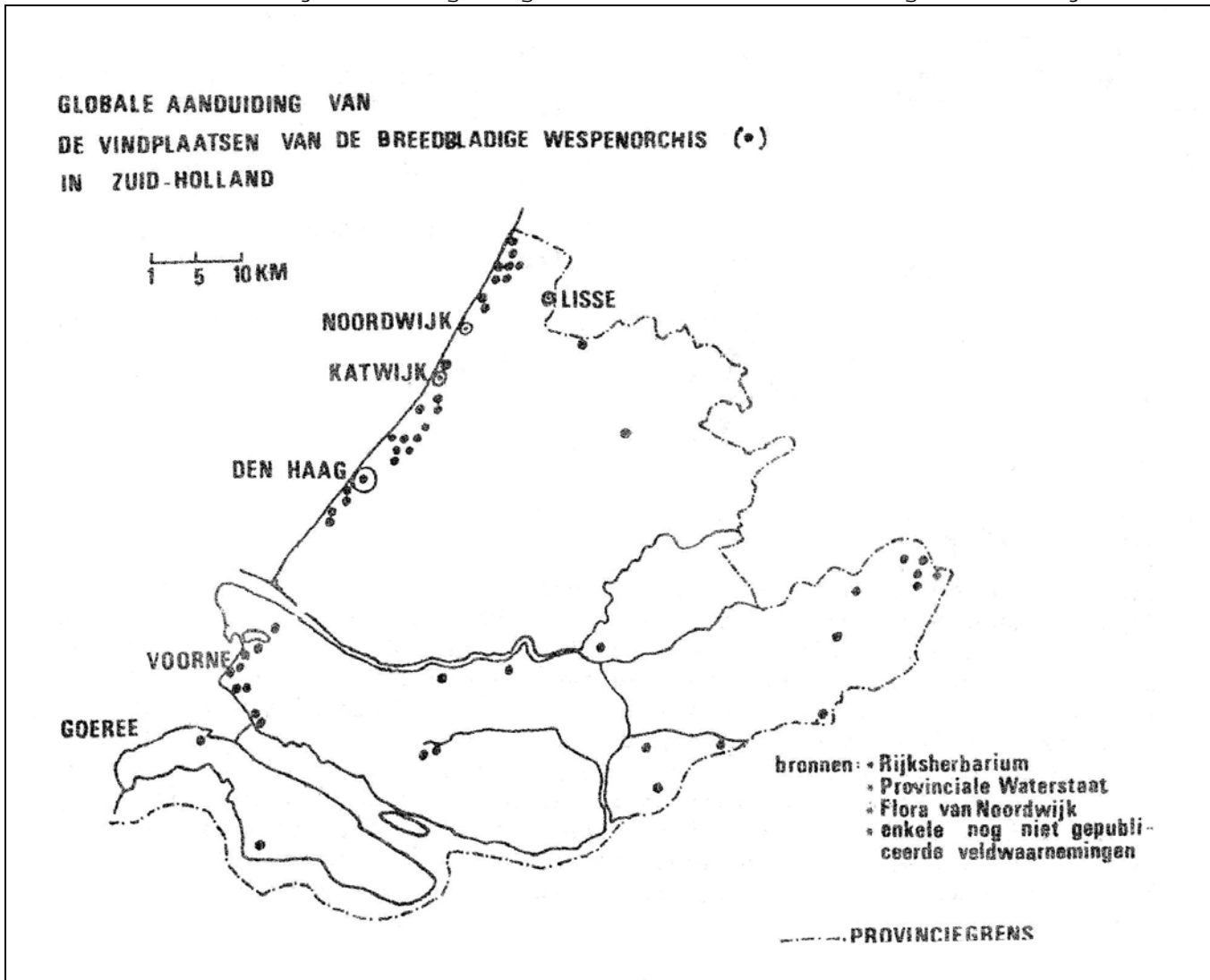
Een andere groeiplaats wordt gevormd door de bossen van Nieuw Leeuwenhorst. Het hieronder afgebeelde kaartje geeft een indruk van de verspreiding in de provincie Zuid Holland. Landelijk gezien heeft de soort een lichte voorkeur voor diluviale gronden, de kustduinen en gebieden lange de grote rivieren. Buiten Nederland wordt de soort in vrijwel geheel Europa aangetroffen, in Noord-Afrika, Klein-Azië, Siberië tot het Baikameer, terwijl de plant in Noord-Amerika wel adventief wordt aangetroffen.

De planten in de Noordwijkse duinen zien we slechts zelden tot bloei komen. Meestal wordt de bloeistengel nog voordat de bloemen open zijn, door de konijnen afgevreten. Jac.P.Thijssse schreef hierover in 1907 al in de "Levende Natuur" "Wanneer ge nu de plant wil gaan bestudeeren, dan zult ge dikwijls de teleurstelling ondervinden, dat ge wel de plant ontmoet bij dozijnen, maar dat altijd de bloeitoppen er precies uitgesneden zijn. Dat is zeer ergelijk, 't Is niet het werk van een flauwen wandelaar of van een onverzadiglijk bouquettenplukstertje, maar we hebben hier te doen met de aartsvijand van de duinvegetatie: het konijn."

In de "Levende Natuur" van 1925 beschrijft hij een aardige proef op dit gebied. "Ik houd er bijzonder veel van, om jaar in jaar uit en zoveel mogelijk dag aan dag mijn lievelingsplanten te bekijken. Ik heb er nogal veel en de Wespenorchis reken ik onder de aardigste en belangrijkste.

Het is natuurlijk van belang dat zulk planten een veilige plaats hebben en daar hebben we nu juist natuurmonumenten voor of de plaatsen die door de eigenaars als natuurmonumenten worden behandeld.

Mijn Wespenorchissen staan in een groot dennenbosch, dat voorshands wel veilig is en ik beloof mij er veel genoeg van. Maar wat is veilig voor konijnen?

Eerst ging het nogal, maar sinds 1921 wordt van elke Wespenorchis de bloemtros afgeknaagd zoodra die zich begint te vertoonen. De plant komt zo aardig op, beschermd door een paar stevige schubben. Die wijken uiteen en dan puilt er eerst een dikke bladerprop uit en later schiet de bloeiaar omhoog. En dan komt het konijn en bijt de bloeiaar gladjes af.

Zoo stonden er dan honderden en honderden Wespenorchissen in het bosch, die nu doorgroeien zonder te bloeien, want de bladeren bleven onaangetast of werden alleen van hun punten beroofd.

Het dennenbosch loopt op naar een hooge duinrug en daar, buiten het bosch, in en tusschen de groote kruipwilgringen staan ook veel wespenorchissen. Die werden in het afgelopen jaar in het geheel niet door de konijnen lastig gevallen en konden rustig bloeien.

Inmiddels was ik verleden jaar al begonnen, om in het bosch mijn maatregelen te nemen en dezen zomer heb ik er nog wat meer zorg aan besteed.

Zoodra *Epipactis* begon op te komen; heb ik eenige van de mooiste exemplaren omgeven met een omwalling van duindoorntakken. Die kon ik overal gemakkelijk vinden, want het bosch was vroeger een duindoorncomplex en daarin zijn de dennen aangeplant. Haast alle duindoorns zijn er nu dood en ik kon op een enkele dag een twintigtal duindoornforten bouwen rondom mijn mooiste Wespenorchissen. Geen enkel konijn heeft ooit de Versperringen kunnen forceren.

Nu kon ik dag aan dag en zonder teleurstellingen mijn planten zien groeien.

Een exemplaar had niet minder dan 20 stengels, die noemde ik de Rijke Pol. Een ander zag er vanaf het begin al frisch uit en had twee stengels, die staat geboekt als de Groote twee en dan had ik naast vele andere ook nog een Groote Drie, waar ik het volgend jaar nog aan appeltje mee heb te schillen. Ook had ik er nog een met 15 en een ander met 16 stengels.

Die veelstengelige exemplaren kwamen alleen voor in het door konijnen onveilig gemaakte dennenbosch. Boven op de hoogvlakte, tusschen de kruipwilgen, waar de konijnen door één of andere oorzaak niet kwamen, hadden de *Epipactis*planten op zijn hoogst twee stengels, de meesten zelfs maar één. Ik durf dan ook rustig beweren, dat die veelstengelige orchideeën gekweekt zijn door konijnen. Doordat ze verhinderd waren om te bloeien, hebben de planten onder den grond meer knoppen gemaakt dan gewoonlijk. De juistheid van deze veronderstelling kan ik in de volgende jaren gemakkelijk en overtuigend aantonen door op de hoogvlakte de rol der konijnen te gaan spelen en daar desnoods een paar jaar achtereen de bloeitrossen af te snijden van die eenstengelige exemplaren, en dat wel in het begin van de ontwikkeling."

Of Jac.P.Thijsse inderdaad dit voornemen heeft uitgevoerd en of zijn veronderstelling juist bleek te zijn, heb ik helaas niet kunnen achterhalen.

Heimans, een vriend en tijdgenoot van Thijsse, had al in 1897 een dergelijke proef genomen, zij het met een ander doel. Deze proef had echter niet het gewenste resultaat. Heimans beschrijft dit in de derde jaargang van de "Levende Natuur":

"Vlak bij het holle wegje, waar oude elzen en gele kornoeljes een berceau (een met loofgewelf overdekt wandelpad) hebben gemaakt, staat aan de voet van een hooge spar een orchidee te bloeien. Groote wespen smullen van zijn honing en transporteren op hun kop de gele stuifmeelklompen naar andere planten.

Deze zelfde *Epipactis latifolia* (de toenmalige wetenschappelijke naam) heeft mij nu al acht jaren lang te denken gegeven. Heel alleen prikt hij daar, frisch en hoog, en draagt verbazend vele en grote bloemen; alle andere orchideeën van dezelfde soort staan in 't park bij groepjes: tien, twaalf op een ruimte van dertig pas in omtrek. Deze alleen houdt niet van gezelschap, elk jaar zocht ik naar uitloopers en naar zaailingen in zijn onmiddellijke nabijheid, maar nooit heb ik iets kunnen vinden dat op een afstammeling of nakomeling lijkt; op vijf minuten gaans in 't rond blijft dit de enige *epipactis*.

Vruchten en rijpe zaden draagt hij in overvloed; orchideeën zaaien zich niet gemakkelijk, dat weet ik wel; maar waarom zendt deze plant geen uitloopers af?

Zou hij al zijn kracht verspillen met Vruchten voortbrengen, dacht ik meer dan eens. En om de proef te nemen sneed ik vorig jaar, even voor het opengaan, de bloemtros af en liet de onthoofde, rijkbebladerde stengel staan.

Nu is het weer augustus en net de tijd van het bloeien. Hier is de juiste plek, laat ik eens zoeken. Gelukkig! Mijn orchidee staat er weer, gezond en frisch is hij opgeschoten; maar hij heeft geen bloeistengel méér voortgebracht, evenmin als nieuwe plantend; proef is mislukt en ik ben even wijs als te voren."

Na dit fraaie proza uit tijden, die voor Wilde planten heel wat rooskleuriger waren dan de tegenwoordige, nog wat drogere opsommingen over de kenmerken van de soort.

Zoals alle orchideeën, is ook de Breedbladige Wespenorchis een kruidachtige overblijvende plant. De ondergrondse delen bestaan uit een wortelstok met bundels dikke bruinachtig-gele bijwortels.

De plant boven de grond is 25 tot 110 cm hoog en bestaat uit een rechtopgaande stengel, die voor de bloei een gebogen top heeft, vier tot zeven goed ontwikkelde bladeren, die verspreid staan en dofgroen van kleur zijn."

De bloemtros bestaat uit vrij grote bloemen, die groen met alle kleuren van paarsig tot roodachtig kunnen zijn. (zie beschrijving aan het begin van dit stukje). De bloeitijd loopt van eind juni tot in september.

De soort is zeer variabel en er komen een groot aantal variëteiten voor.

De variëteit *neerlandica* wordt in de duinen aangetroffen en groeit hier in matig droge duinvalleien, vooral tussen kruipwilg en dan bijna steeds verspreid groeiend. Ook groeit de variëteit wel in loofbossen, maar vooral in dennenbossen kan het voorkomen massaal zijn.

De variëteit *neerlandica* onderscheidt zich van andere variëteiten door o.a. de wortels, die meestal in etages uit de wortelstok ontspringen. De stengel is onderaan vaak paars met dicht opeen geplaatste, korte stevige haren bezet.

De tros is dichtbloemig en het vruchtbeginsel soms vrij dicht behaard.

Dick Hoek

literatuur:

Heimans, E : Na een onweder in het park, en een zonderlinge plant.

In De Levende Natuur, aflevering 5, juli 1898.

Heukels, Van Ooststroom Flora van Nederland, 18e druk, 1975.

Thijsse, Jac.P. : De Wespenorchis in De Levende Natuur, aflevering 6, september 1907.

Thijsse, Jac.P. : De Wespenorchis, *Epipactis latifolia*. In : De Levende Natuur, aflevering 9 januari 1925.

Vermeulen, P. : Orchidaceae. In Flora Neerlandica, deel 1, aflevering 5.

Rijksherbarium en Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland:

Verspreidingskaart van *Epipactis helleborine*, in voorbereiding, aangevuld met Enkele (nog niet) gepubliceerde Waarnemingen.
